

Ook de geestelijk verzorger zal moeten uitleggen wat hij oplevert

De grote uitdaging voor geestelijke verzorging in de toekomst ligt in nieuwe doordenking van de relatie tussen vorm en inhoud. Over beide is veel onhelderheid op dit moment, zowel bij de beroepsgroep als in de samenleving, stelt dr. Carlo Leget.

Opinie
Carlo Leget

Als het gaat om de vorm is er het bekende klassiek beeld van de geestelijk verzorger dat geënt is op de pastor of dominee, en worden de activiteiten van deze beroepsgroep vooral geplaatst in het een-op-eengesprek. Wanneer we aan deze klassieke pastor vragen wat hij precies doet en wat zijn methode is, krijg je uiteenlopende antwoorden. Maar duidelijk is dat hij iets met mensen heeft, graag een beetje oploopt met mensen en zich als een vrijplaats verstaat in een systeem dat mensen bedreigt. Bij deze pastor kun je alles kwijt. Hij of zij hoeft niets van je. Omdat hij geen behandeldoel heeft, heeft hij geen methodiek. Of liever: zijn methodiek is om zonder methodiek te werken. En naast het een-op-eengesprek is zo iemand natuurlijk nog actief in gespreksgroepen of bijeenkomsten zoals vieringen, al dan niet met rituelen.

Als het om de inhoud gaat, is het nog moeilijker zich om een beeld te vormen van wat zo iemand doet. Want de inhoud van het vak is niet helemaal duidelijk. Het is vooral iemand die goed kan luisteren. En daarmee wordt de inhoud van de gesprekken voornamelijk bepaald door de gesprekspartner. Wat doet de geestelijk verzorger dan vooral in het luisteren? Bestaansverheldering? Meer resoneren? Dat soort dingen ja. En laten we eerlijk zijn: het is wat waard om kwalitatief goede oren op je pad te vinden en je verhaal te kunnen doen zonder dat er iets van je wordt gevraagd.

Geëconomiseerd

Deze vorm van geestelijke verzorging, en deze inhoud, staan onder grote druk. Ze pasten goed in een overgangstijd waarin mensen nog in groten getale religieus gesocialiseerd waren en deze bijzondere vogel met enige welwillendheid konden plaatsen tussen de andere professies. Maar deze overgangstijd lijkt op de meeste plaatsen afgelopen te zijn. We komen nu in een andere tijd, een nog steeds door het neo-liberalisme bepaald klimaat waarin uiteindelijk het gehele leven geëconomiseerd is geworden. Iedereen die wil meedoen, zal moeten uitleggen waarom hij geld kost, wat het oplevert en waarom het interessant is. Er zijn geen vrijplaatsen meer. Tenzij misschien hier en daar in de marge.

In een wereld waarin alles geïnstrumentaliseerd en geëconomiseerd wordt, komen mensen klem te zitten. Waar het leven in zijn veelkleurigheid gereduceerd wordt tot nut, raakt de menselijkheid tussen de wielen, omdat een dergelijke wereld geen plaats heeft voor uniciteit, onvoorspelbaarheid, zwakheid, tragiek, en betekenis zonder dat daar een nut mee verbonden is.

Wie zich verdiept in praktijken

van andere professionals, ontdekt vaak wonderlijke paradoxen. In de gezondheidszorg bijvoorbeeld - en daar beperk ik me hier nu even toe - draait het om mensen. Mensen worden ziek, en zieke mensen hebben behoefte aan menselijkheid. We hebben de gezondheidszorg echter zo georganiseerd dat we eerst de menselijkheid eruit geknipt hebben omdat het niet past in de economische rationaliteit, en vervolgens voegen we hem weer toe als een bonus die de zorg aantrekkelijk moet maken. Maar dan moet hij natuurlijk eerst weer door trainingsprogramma's ingeïfend en aangeleerd worden, waar anderen dan weer geld aan verdienen.

De inhoudelijke uitdaging van de geestelijke verzorging ligt er voor mij in dat we opnieuw moeten nadenken over vorm en inhoud van het vak in deze nieuwe constellatie. Qua inhoud gaat het er volgens mij om dat er in iedere organisatie mensen zijn die zingeving en humanisering als aandachtsgebied hebben, en dat op meerdere niveaus. Academisch opgeleide professionals die kunnen schakelen tussen micro-, meso- en macroniveau: mensen die een individueel gesprek kunnen voeren en kunnen opvangen hoe werknemers, cliënten, patiënten, gevangenen, et cetera, klem komen in een systeem of in de jungle van hun eigen leven. Die daarnaast ook de verbinding kunnen leggen met de organisatie waarin zij werken en de grotere maatschappelijke veranderingen die plaatsvinden. En om het nog wat te verbreden, ook buiten deze instellingen zijn dergelijke mensen nodig, bijvoorbeeld in de sociale wijkteams die nu ingericht worden vanwege de kantelingen naar een participatiesamenleving.

Helder profiel

Als ik aan de vorm van geestelijke verzorging nieuwe stijl denk, vind ik dat deze mensen zich tussen andere professionals moeten kunnen bewegen met een helder profiel. Ik weet niet of de naam geestelijk verzorger daar de beste naam voor is, want hij is me te zeer verbonden met het oude profiel. Maar dat een beroep staat of valt met een helder profiel dat is mij wel duidelijk.

Wat is nu het beeld waardoor ik mij laat leiden en hoe zouden we hier wetenschappelijk op kunnen

Waar het leven in zijn veelkleurigheid gereduceerd wordt tot nut, raakt de menselijkheid tussen de wielen

De geestelijk verzorger moet nauw samenwerken met andere disciplines in de zorg, zoals artsen en verpleegkundigen. Foto: ANP

anticiperen? Mijn beeld is dat van een spoorlijn. Ik geloof sterk dat we wetenschappelijk moeten inzetten op een spoorlijn die ontstaat omdat we twee rails samenbrengen. De ene rail is die van de *spiritual care* als interdisciplinaire onderneming, de andere rail is die van de ethiek en wat mij betreft de zorgethiek. Beide rails vormen samen een spoor waarop we vooruit kunnen. Laat ik ze wat nader schetsen.

Levendige uitwisseling

De rail van *spiritual care* is nodig omdat we in de ontwikkeling van geestelijke verzorging de dialoog en samenwerking moeten opzoeken. *Spiritual care* is een interdisciplinair vakgebied waarop theologen, filosofen, godsdienstwetenschappers, artsen, verpleegkundigen, gezondheidswetenschappers en nog vele andere disciplines elkaar treffen. Er is een levendige uitwisseling van methoden en benaderingen die allemaal een gemeenschappelijk doel hebben: de praktijk verder helpen. De meerwaarde die echter ontstaat door dit interdisciplinair te doen, is dat de verschillende disciplines van elkaar leren. De professionalisering en wetenschappelijke onderbouwing waar geestelijke verzorging nu een inhaalslag aan het maken is, heeft de geneeskunde al zestig jaar eerder gemaakt, de psychologie veertig jaar eerder en de verpleegkunde al twintig jaar eerder. We kunnen van hen leren hoe andere disciplines hun plekje in de arena veroveren en verdedigen, maar we kunnen van hen ook leren hoe we een taal spreken die begrijpelijk is voor iedereen en overtuigend voor beleidsmakers en zorgverzekeraars. En juist omdat het interdisciplinair is, is er ook ruimte hier voor discussie over de wijze waarop verschillende disciplines hun eigen grenzen en mogelijkheden hebben.

De andere rail van mijn spoor wordt gelegd door de ethiek, en wat mij betreft uitdrukkelijk de zorgethiek. Waarom de ethiek? Omdat

Er zijn geen vrijplaatsen meer. Tenzij misschien hier en daar in de marge

deze een invalshoek en taalspel biedt dat reeds maatschappelijk geaccepteerd is. Veertig jaar bio-ethiek heeft gezorgd voor een maatschappelijke zichtbaarheid en vanzelfsprekendheid om naast het denken in termen van nut, effectiviteit en efficiëntie ook naar de humanisering te kijken die op het spel staat.

Waarom de zorgethiek? Omdat deze interdisciplinaire stroming binnen de ethiek uitdrukkelijk een intrinsiek humaniserende praktijk, namelijk zorg, centraal stelt en van daaruit kijkt naar de verschillende sectoren in onze samenleving. Zorg, betaald en onbetaald, is alledaags en vermenselijkt mensen. Zonder zorg geen samenleving. De zorgethiek zoals ik die opvat, denkt over die vermenselijking door voortdurend te schakelen tussen verschillende niveaus van analyse en reflectie: micro-, meso- en macroniveau zijn uitdrukkelijk mee bedacht in het werken aan een humane cultuur waarin betekenisgeving en verbinding een kans krijgen.

Beide rails die mijn spoor naar de toekomst volgen, hebben hun eigen trekkracht. Dat moet ook, want het zijn de maatschappelijke vragen en problemen waardoor we ons spoor soms moeten bijbuigen, en het zijn de wetenschappelijke eisen van samenwerkende disciplines waardoor we onze koers moeten verleggen, soms. Ze houden elkaar echter bij elkaar door de bielen die beide

met elkaar verbinden.

Betekent dit dat hierdoor de inhoud van het vak ook duidelijker wordt, en daarmee de profilering van het beroep naar buiten toe? Het mooie van *spiritual care* is dat daar definities van spiritualiteit in omloop zijn die gebaseerd zijn op consensus van verschillende beroepsgroepen. De kern ligt daar in de woorden betekenis en verbinding. Dat helpt enorm voor de helderheid en profilering en legitimatie, omdat je je kunt beroepen op bijvoorbeeld de bijdrage van artsen en verpleegkundigen aan deze onderneming. Dus ja, die profilering wordt dan gemakkelijker. En de taal wordt eenvoudiger.

Verdiepen

Aan de andere kant is er zowel langs de kant van de *spiritual care* als de kant van de zorgethiek voortdurend de openheid en verbinding naar de filosofie, de theologie, de religiewetenschappen. Kortom: er is alle ruimte om kritisch en conceptueel na te denken en het mogelijk al te grote pragmatisme van andere wetenschappen te vertragen en te verdiepen.

Wil de geestelijke verzorging een toekomst hebben, dan zullen praktijk, onderzoek en onderwijs veel dichter op elkaar betrokken moeten worden. Iedere geestelijk verzorger moet zich bewust zijn van de wetenschappelijke situering en onderbouwing van zijn vak, en raad weten met educatie aan andere beroepsgroepen. De rails die ik geschetst heb vormen een solide spoor naar een dergelijke toekomst. De vraag is: waar wachten we op?

Carlo Leget is hoogleraar zorgethiek en geestelijke begeleidingswetenschappen Universiteit voor Humanistiek te Utrecht. Deze lezing hield hij afgelopen week tijdens een symposium aan de Protestantse Theologische Universiteit te Groningen over de toekomst van de geestelijke verzorging in Nederland